

**הנישואין והגירושין
בחברה הדתית לאומית
סקירת נתונים**

**אריאל פינקלשטיין
אייר התשע"ז | מאי 2017**

הנישואין והגירושין בחברה הדתית-לאומית:

סקירת נתונים

אריאל פינקלשטיין

אייר התשע"ז | מאי 2017

©

כל הזכויות שמורות

תנועת נאמני תורה ועבודה

קיבוץ בארות יצחק, 6090500

02-5611761

תוכן עניינים

4	תקציר
6	מבוא ומתודולוגיה
8	חלק ראשון: נישואין
8	א. נתונים כלליים
12	ב. מגמות לאורך השנים
18	חלק שני: גירושין
18	א. נתונים כלליים
21	ב. גירושין לפי גיל הנישואין

תקציר

מסמך זה מציג ניתוח כמותני סטטיסטי ראשוני באשר לנישואין ולגירושין של בוגרי החינוך הממלכתי-דתי בהשוואה לבוגרי החינוך הממלכתי ולבוגרי החינוך החרדי. הנתונים על נישואין מבוססים על ניתוח הנתונים של כלל היהודים בוגרי מערכת החינוך ילידי השנים 1973-1988, ואילו הנתונים בנוגע לגירושין מבוססים על מדגם של שני שנתונים: ילידי 1973 וילידי 1983.

גיל הנישואין: הגיל שבו שיעור הנישואין בקרב נשים בוגרות החינוך הממלכתי-דתי מגיע למקסימום הוא גיל 22 (10.3% מהבוגרות), לעומת גיל 24 בקרב הגברים בוגרי החינוך הממלכתי-דתי (8.8%). לעומת זאת, גיל השיא של נישואין בקרב נשים בוגרות החינוך החרדי הוא 20 (24.5%), ובקרב גברים בוגרי החינוך החרדי הוא 22 (18.3%). לעומת זאת, גיל השיא של נישואין בקרב נשים בוגרות החינוך הממלכתי הוא 26 (8.5%), לעומת גילאי 28-29 בקרב גברים בוגרי החינוך הממלכתי (8.2% בכל שנה).

כמחצית מבוגרות החינוך הממלכתי-דתי מתחתנות עד גיל 24, בעוד ששיעור המתחתנים בקרב הגברים בוגרי החינוך הממלכתי-דתי מגיע ל-50% בגיל 27. מבין בוגרי החינוך הממלכתי, לעומת זאת, שיעור המתחתנים מגיע ל-50% בקרב הנשים בגיל 27.5 ובקרב הגברים בגיל 30.5. בקרב בוגרי החינוך החרדי, שיעור המתחתנים מגיע ל-50% בקרב הנשים בגיל 20 ובקרב הגברים בגיל 22.

בעוד נתונים אלו מתייחסים לכלל ילידי השנים 1973-1988, הרי שלאורך השנים הללו ניתן לזהות מגמות סותרות בין גברים ונשים בוגרי החינוך הממלכתי-דתי. כך, שיעור הגברים בוגרי החינוך הממלכתי-דתי המתחתנים בגיל צעיר עלה לאורך השנים: שיעור הגברים המתחתנים עד גיל 20 עלה פי שניים, מ-2.25% ל-4.45%, ושיעור הגברים המתחתנים עד גיל 23 עלה במהלך השנים הללו מ-19.1% ל-26%. לעומת זאת, בקרב הנשים בוגרות החינוך הממלכתי-דתי חלה ירידה הדרגתית בשיעור המתחתנות בגיל צעיר בקרב ילידות השנים 1973-1984, ולאחר מכן עלייה בקרב ילידות השנים 1985-1988, אם כי העלייה לא הדביקה את הירידה, כך שבמאזן הכולל ניתן להצביע על ירידה: כך, שיעור המתחתנות עד גיל 20 ירד לאורך השנים 1973-1988 מ-14.3% ל-12.2%, ושיעור המתחתנות עד גיל 22 ירד מ-34.6% ל-32.5%.

מגמה מקבילה של עלייה בשיעור הגברים המתחתנים בגיל צעיר לעומת ירידה בשיעור הנשים העושות זאת נרשמה גם בקרב בוגרי החינוך החרדי, ואילו בקרב בוגרי החינוך הממלכתי ישנה מגמה אחידה של ירידה בשיעור המתחתנים בגיל צעיר.

רווקות מאוחרת: שיעור הנשים בוגרות החינוך הממלכתי-דתי המגיעות לגיל 30 בעודן רווקות עומד על 21.8% לאורך השנים, לעומת 15.2% בגיל 35 ו-13.1% בגיל 40. בקרב הגברים בוגרי החינוך הממלכתי-דתי שיעור הרווקים בגיל 30 עומד על 31.7% לעומת 19% בגיל 35 ו-15.4% בגיל 40.

עם זאת, למרות המגמות שזכרו לעיל ומצביעות על עלייה בשיעור הגברים המתחתנים בגיל צעיר לאורך השנים לצד ירידה בשיעור הנשים המתחתנות בגיל צעיר, הרי שהדבר כלל לא משפיע על

גידול וירידה בתופעת הרווקות המאוחרת. זאת משום שהעלייה בשיעור המתחתנים בשנות העשרים המוקדמות באה על חשבון ירידה בשיעור המתחתנים באמצע שנות העשרים ובמחציתן השנייה, כך ששיעור המתחתנים והמתחתנות עד לגיל 30 – ובקרב הגברים אפילו כמה שנים קודם לכן – נותר יציב לאורך השנים, ובדומה לכך גם שיעור הרווקים עד גיל 35.

גירושין: כמו בתחום הנישואין, גם בתחום הגירושין מצויים בוגרי החינוך הממלכתי-דתי בתווך שבין בוגרי החינוך הממלכתי לבין בוגרי החינוך החרדי. כך, בעוד מבין בוגרי החינוך הממלכתי-דתי ילידי שנת 1973 שהתחתנו עד גיל 41, התגרשו עד לגיל זה 12.6%, הרי שמבין בוגרי החינוך הממלכתי השיעור המקביל הוא 17.6% ומאידך בין בוגרי החינוך החרדי השיעור הוא 8.5%. הפערים נשמרים גם כאשר משקללים את מרחק השנים שבין הנישואין והגירושין: כך, בעוד ש-8% מבין בוגרי החינוך הממלכתי-דתי שהתחתנו עד גיל 31 התגרשו בעשור שלאחר הנישואין, הרי שבקרב בוגרי החינוך הממלכתי השיעור הוא 12.9%, ובקרב בוגרי החינוך החרדי השיעור הוא 4.7% בלבד.

על מנת לבחון שינויים בשיעור הגירושין לאורך העשור, ערכנו השוואה בין ילידי שנת 1973 וילידי שנת 1983 שהתגרשו עד גיל 31. באשר לבוגרי החינוך הממלכתי-דתי אין הבדלים ניכרים בשיעור המתגרשים בתקופה זו: 5.4% בקרב ילידי שנת 1973 לעומת 5.3% בקרב ילידי שנת 1983. לעומת זאת, בקרב בוגרי החינוך הממלכתי נרשמה ירידה בשיעור הגירושין בין שני השנתונים הללו, מ-8.3% בקרב ילידי שנת 1973 ל-6.8% בקרב ילידי שנת 1983, ואילו בקרב בוגרי החינוך החרדי נרשמה עלייה בשיעור הגירושין בתקופה זו מ-4.7% בקרב ילידי שנת 1973 ל-5.9% בקרב ילידי שנת 1983.

גירושין לפי גיל נישואין: בחינת שיעור הגירושין כעשור לאחר הנישואין מלמדת כי בקרב בוגרי החינוך הממלכתי-דתי ישנו שיעור גירושין גבוה בקרב המתחתנים בגילאים 17-18 (17.9% בקרב ילידי שנת 1973 ו-14.1% בקרב ילידי שנת 1983) ובגיל 19 (כ-10% בשני השנתונים), כאשר שיעור הגירושין מגיע למינימום במחצית הראשונה של שנות העשרים (גילאים 20-25), אז הוא עומד על כ-7% בממוצע. החל מאמצע שנות העשרים מתחיל שיעור הגירושין לעלות באופן הדרגתי. כך, בחינה של שיעור המתגרשים מבין בוגרי החינוך הממלכתי-דתי בטווח של חמש שנים לאחר נישואיהם מלמדת כי השיעור דומה בקרב המתחתנים בגילאים 17-19 ובגילאים 31-36 (כ-7%), נמוך יותר בקרב המתחתנים בגילאים 26-30 (5.6%) ונמצא במינימום בקרב המתחתנים בגילאים 20-25 (2.8%).

מבוא ומתודולוגיה

מסמך זה מציג בקווים כלליים נתונים ומגמות באשר להיקף שיעורי הנישואין והגירושין בחברה הדתית-לאומית לאורך השנים. בשנים האחרונות מתקיים דיון ציבורי ער בציבור הדתי-לאומי בנושאים הקשורים לנישואין וגירושין, ובתוך כך נכללות בין היתר סוגיות כדוגמת היחס לחתונה מוקדמת, היחס לרווקות מאוחרת והיחס לגרושים ולגרשות. אף על פי כן, באופן מפתיע, ככל הידוע לנו, מעולם לא נערך מיפוי סטטיסטי – אפילו ראשוני – של היקף התופעות הללו, והדבר גורם לכך שבמקרים רבים הדיון מבוסס על השערות ולא על עובדות. אמנם ישנו מחקר מקיף בנושאים אלו, אך רובו ככולו הוא מחקר איכותני שאינו מציג נתונים על היקפי התופעות הנידונות אלא עוסק בהיבטים אחרים שלהן, בדרך כלל על בסיס ראיונות. מנגד, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה מפרסמת באופן קבוע נתונים מספריים על מגמות בהיקף הנישואין והגירושין בישראל בשנתון הסטטיסטי וכן בפרסומים נבחרים, אך עד כה ללא פילוח נתונים ייחודי של האוכלוסייה הדתית-לאומית.¹

מטרתו של מסמך זה היא לגשר על הפער בין הדיון הציבורי בנושאים אלו ובין המחסור הקיים במסד נתונים, ולהציג נתונים מספריים על אודות הנישואין והגירושין של בני ובנות החברה הדתית-לאומית, מתוך השוואה לקבוצות החילוניים והחרדים. לאור זאת, המסמך מתמקד בהצגת נתונים כלליים בלבד, ולא מבקש להעמיק בהסברים שונים לתופעות ולמגמות שהממצאים מצביעים עליהן. עם זאת, בכמה מקרים העלינו השערות ראשוניות להסברים של תופעות שונות שנצפו.

המסמך מבוסס על הצלבה בין קובצי הנתונים של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה בתחום הנישואין והגירושין ובין קובצי הנתונים של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה בדבר סוג הפיקוח שבו סיים כל אדם את לימודיו התיכוניים (ממלכת/ממלכת-דתי/חרדי). אמנם אין זהות מוחלטת בין היותו של אדם בוגר מערכת חינוך מסוימת ובין אורחות חייו לאחר מכן, אך ככלל ברור כי ישנה זהות גבוהה בין השניים, כך שרוב בוגרי החינוך הממלכתי הם חילוניים, רוב בוגרי החינוך הממלכתי-דתי הם דתיים-לאומיים ורוב בוגרי החינוך החרדי הם חרדים.² הבחירה להסתמך על מסד נתונים זה מאפשרת להציג נתוני אמת מבוססים על רובה המוחלט של החברה היהודית בישראל,³ ולא להתבסס על סקרים ומדגמים אקראיים, שקשה להעריך את מהימנותם.⁴

מסד הנתונים של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה אינו מאפשר לבחון את סוג הפיקוח שבו השלים תלמיד מסוים את לימודיו לפני שנת 1991, ולפיכך מסמך זה יעסוק רק בילידי שנת 1973

¹ לפרסום האחרון והמקיף ביותר בנושא זה של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ראו: שלמה נהיר, **תנועה טבעית: נישואין וגירושין 2010-2012**, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, ירושלים: אייר תשע"ו – מאי 2016.

² הפערים נובעים מתופעות כדוגמת חזרה בשאלה וחזרה בתשובה, ובאשר לחינוך הממלכתי-דתי גם מכך שחלק ממסיימי התיכון בו נמצאים מלכתחילה על רצף כלשהו בין מסורתיות לדתיות, אם כי תופעה זו בולטת בחינוך היסודי יותר מאשר בחינוך העל-יסודי ובכיתות י"ב.

³ מלבד עולים שלא למדו במערכת החינוך.

⁴ בנוסף, מכיוון שחלק מהחוזרים בשאלה או החוזרים בתשובה עושים זאת לפני נישואיהם וחלקם עושים זאת לאחר מכן, הדבר מקשה אף יותר לבחון את הנושא על פי סקרים ומדגמים שעורכת הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה מפעם לפעם.

והלאה. באשר לתחום הנישואין, מסמך זה עוסק בקבוצת ילידי השנים 1973-1988 (מסיימי התיכון בשנים 1991-2006), ובוחר את היקפי הנישואין שלהם עד לשנת 2014, השנה העדכנית ביותר לגביה ישנם נתונים זמינים. תחום הגירושין מורכב יותר מבחינה סטטיסטית, ולפיכך נבחנו בתחום זה שתי שנים מדגמיות: ילידי 1973 וילידי 1983.

מבחינה מתודולוגית, הן בתחום הנישואין והן בתחום הגירושין מתייחס מסמך זה אך ורק לנישואין ולגירושין הראשוניים של כל אדם, ואין בו התייחסות לנישואין או לגירושין בפעם השנייה.⁵ בנוסף, קובץ הנישואין של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה מכיל זוגות שהתחתנו בחו"ל ונרשמו לאחר מכן לנישואין בארץ, רק החל משנת 2000. מסמך זה עוסק בזוגות שהתחתנו בשנים 1990-2014, ולפיכך, בשנים 1990-1999 הוא אינו מתייחס לנישואין שהתקיימו בחו"ל, אך מכיוון שבשנים אלו תופעת הנישואין בחו"ל הייתה ככל הנראה זניחה בהרבה מאשר כיום, וכן מכיוון שבקרב 79% מבין הזוגות המתחתנים בחו"ל אחד מבני הזוג אינו יהודי,⁶ הרי שלחוסר זה במסד הנתונים אין השפעה ממשית על נתוני הנישואין של בוגרי החינוך הממלכתי-דתי.

⁵ לדוגמה, עבור יליד שנת 1974 שהתחתן בשנת 1995, התגרש בשנת 2000, התחתן בשנית בשנת 2005 והתגרש שוב בשנת 2010 – ההתייחסות במסמך זה תהיה רק לנישואין בשנת 1995 ולגירושיו בשנת 2000.

⁶ חדו"ש, מצגת נישואין בישראל, 2016, עמ' 7.

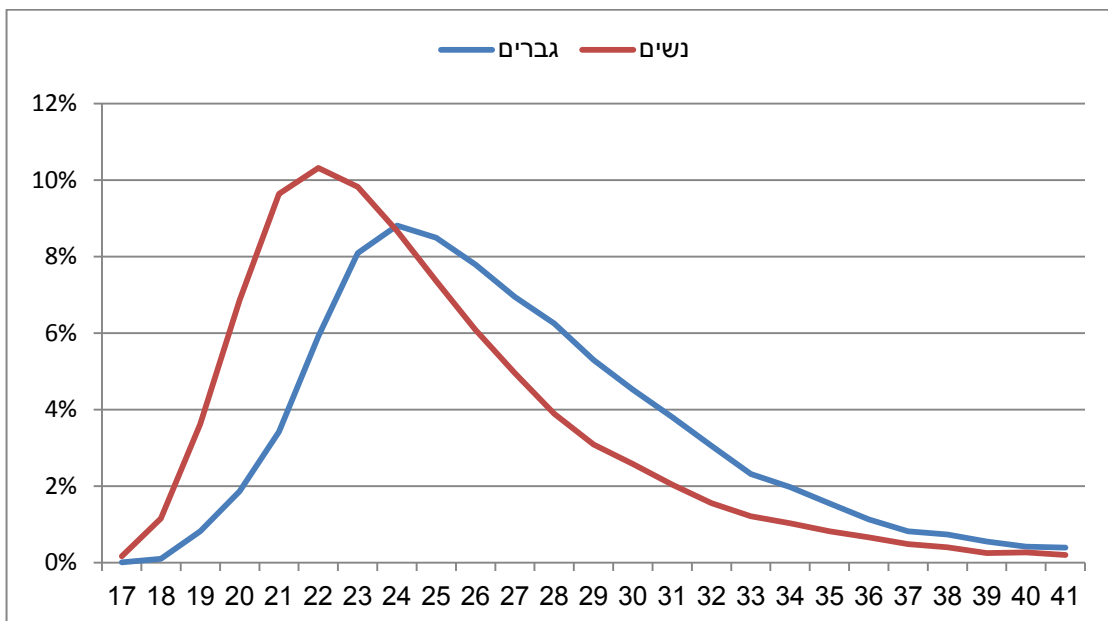
חלק ראשון: נישואין

א. נתונים כלליים

כאמור לעיל, הנתונים בחלק זה מבוססים על בחינת כלל בוגרי מערכת החינוך שנולדו בין השנים 1973-1988. בשנים אלו נע המספר השנתי הכולל של מסיימי התיכון בחינוך הממלכתי-דתי בין כ-9,500 בשנת 1973 עד לכ-13,500 במרבית שנות השמונים, בחינוך הממלכתי הוא נע בין 22,000 ח-30,000 ובחינוך החרדי הוא נע בין 3,500 ל-10,000. בכל סוגי הפיקוח שיעור הנשים מסיימות התיכון גבוה במעט משיעור הגברים.

התרשים הבא בוחן את שיעור בוגרי החינוך הממלכתי-דתי ילידי השנים 1973-1988, בחלוקה לפי גיל הנישואין ולפי מגדר. חשוב להדגיש כבר בשלב זה, לגבי כלל התרשימים, שעל מנת שלא תתבצע הטיה בנתונים, בכל גיל מוצג שיעור המתחתנים רק מתוך השנים הרלוונטיות.⁷

תרשים מס' 1: שיעור המתחתנים בקרב בוגרי החינוך הממלכתי-דתי ילידי השנים 1973-1988, בחלוקה לפי גיל הנישואין ולפי מגדר

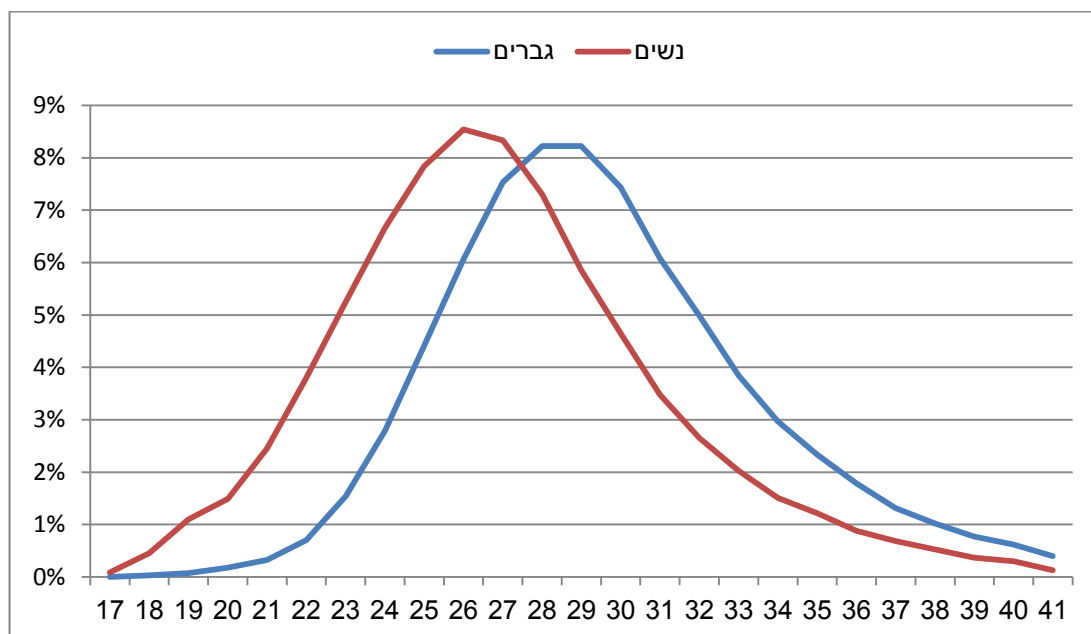

ממצאי התרשים מלמדים כי גיל השיא של נישואין בקרב נשים בוגרות החינוך הממלכתי-דתי הוא גיל 22, שבו מתחתנות 10.3% מהבוגרות, ואילו גיל השיא של נישואין בקרב גברים בוגרי החינוך הממלכתי-דתי הוא גיל 24, שבו מתחתנים במוצע 8.8% מהבוגרים. כמו כן, עד גיל 24 בכל שנה שיעור הנשים המתחתנות גבוה יותר משיעור הגברים המתחתנים, והחל מגיל 24 והלאה שיעור הגברים המתחתנים בכל שנה גבוה יותר.

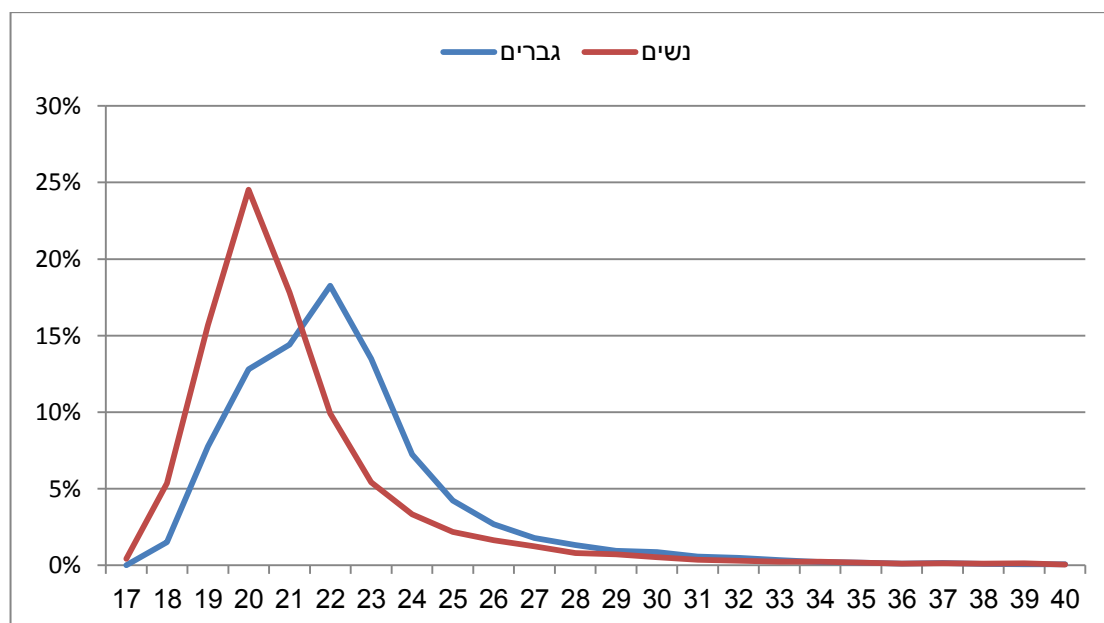
⁷ כך, למשל, הנתונים על גיל 39 מציגים למעשה את השיעור של ילידי שלוש שנים שהתחתנו בגיל זה: ילידי שנת 1973 שהתחתנו בשנת 2012, ילידי שנת 1974 שהתחתנו בשנת 2013 וילידי שנת 1975 שהתחתנו בשנת 2014. לעומת זאת, הנתונים על גיל 30, לדוגמה, כוללים את השיעור של ילידי השנים 1973-1984 שהתחתנו בגיל זה ולא רק את ילידי השנים 1973-1975.

בשני התרשימים הבאים מוצג מידע דומה על אודות בוגרי החינוך הממלכתי ובוגרי החינוך החרדי:

תרשים מס' 2: שיעור המתחתנים בקרב בוגרי החינוך הממלכתי ילידי השנים 1973-1988, בחלוקה לפי גיל הנישואין ולפי מגדר

תרשים מס' 3: שיעור המתחתנים בקרב בוגרי החינוך החרדי ילידי השנים 1974-1987, בחלוקה לפי גיל הנישואין ולפי מגדר

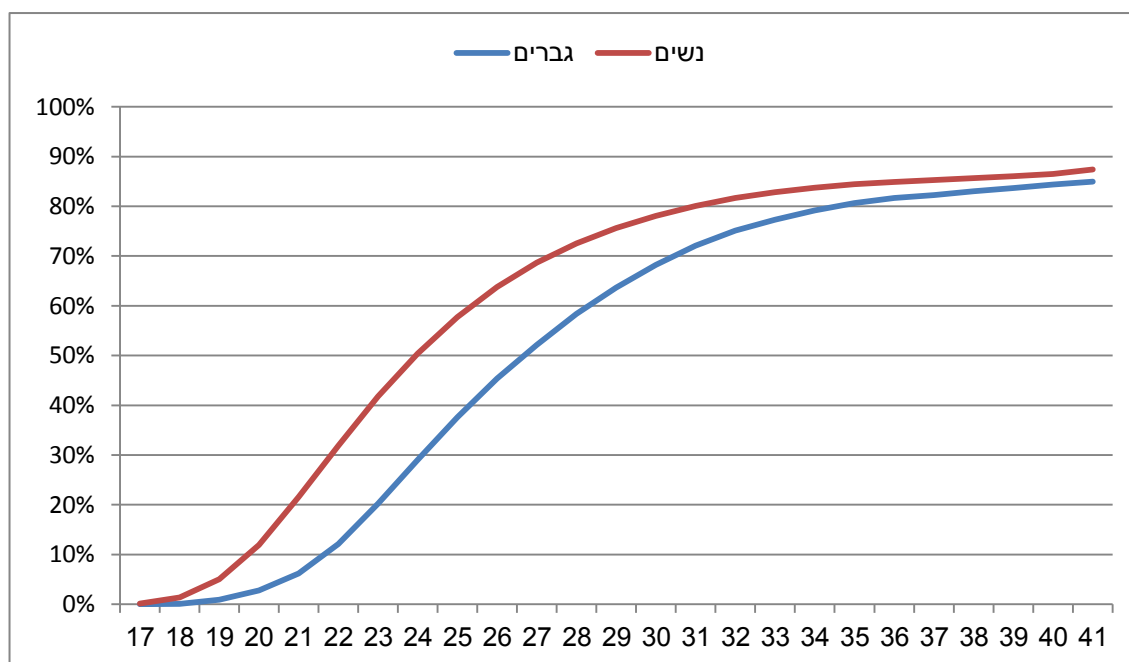
ממצאי התרשימים מלמדים כי גילאי השיא של נישואין בקרב בוגרי ובוגרות החינוך הממלכתי-דתי שהוצגו בתרשים מס' 1 עומדים בתווך בין בוגרי החינוך הממלכתי ובין בוגרי החינוך החרדי. כך, גיל השיא של נישואין בקרב נשים בוגרות החינוך הממלכתי הוא 26, שבו מתחתנות 8.5%

מבוגרות החינוך הממלכתי, ואילו גילאי השיא של נישואין בקרב גברים בוגרי החינוך הממלכתי הם 28-29, שבשניהם מתחתנים 8.2% מבוגרי החינוך הממלכתי. בחינוך החרדי, לעומת זאת, גיל הנישואין מוקדם הרבה יותר: בקרב הנשים, גיל השיא של הנישואין הוא 20, שבו מתחתנות 24.5% מבוגרות החינוך החרדי, ובקרב הגברים גיל השיא הוא 22, שבו מתחתנים 18.3% מבוגרי החינוך החרדי.

קווי דמיון בין המגזרים השונים ניתן למצוא בכך שבכולם גיל השיא של הנישואין לגברים הוא הגיל שעד אליו שיעור הנשים המתחתנות בכל שנה גבוה יותר משיעור הגברים המתחתנים, והחל ממנו שיעור הגברים המתחתנים בכל שנה גבוה יותר. כמו כן, בכל סוגי הפיקוח ניתן לראות פער של כשנתיים בין גברים לנשים בגיל השיא לנישואין.

בתרשימים לעיל הוצגו הנתונים על נישואין באופן נפרד לכל גיל. אופן הצגה שונה של נתונים אלו מובא בתרשים הבא, המציג את ממצאי תרשים מס' 1 באשר לבוגרי החינוך הממלכתי-דתי באופן מצטבר, כך שבכל גיל מוצגת כמות האנשים שהתחתנה עד הגעתם לגיל זה:

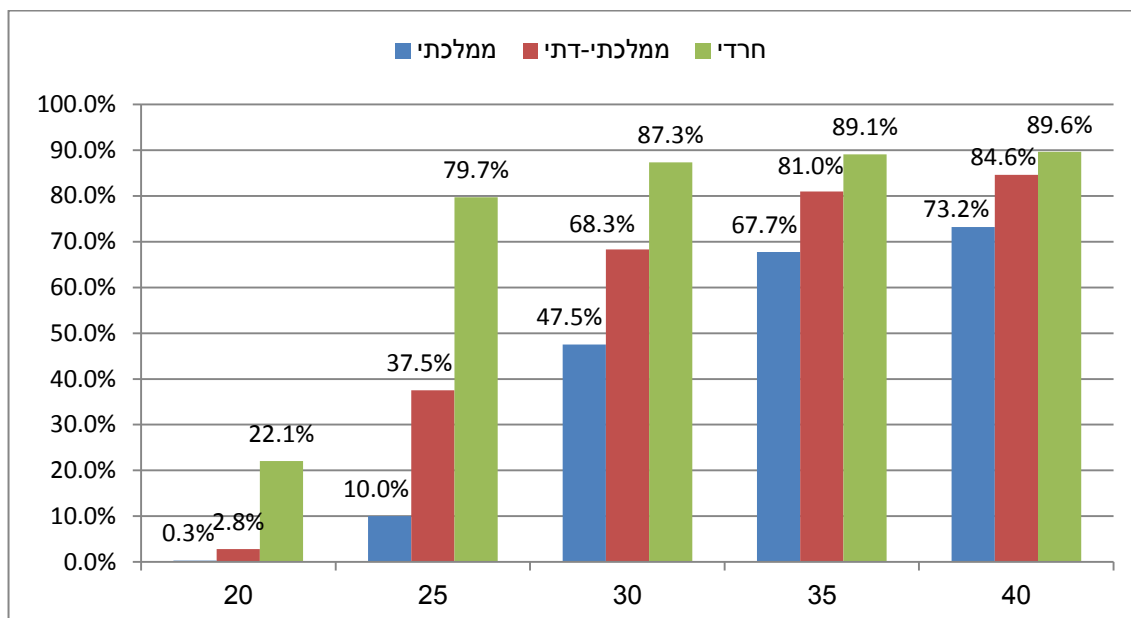
תרשים מס' 4: שיעור המתחתנים לפי גיל בקרב בוגרי החינוך הממלכתי-דתי ילידי השנים 1973-1988, בחלוקה לפי מגדר (מצטבר)

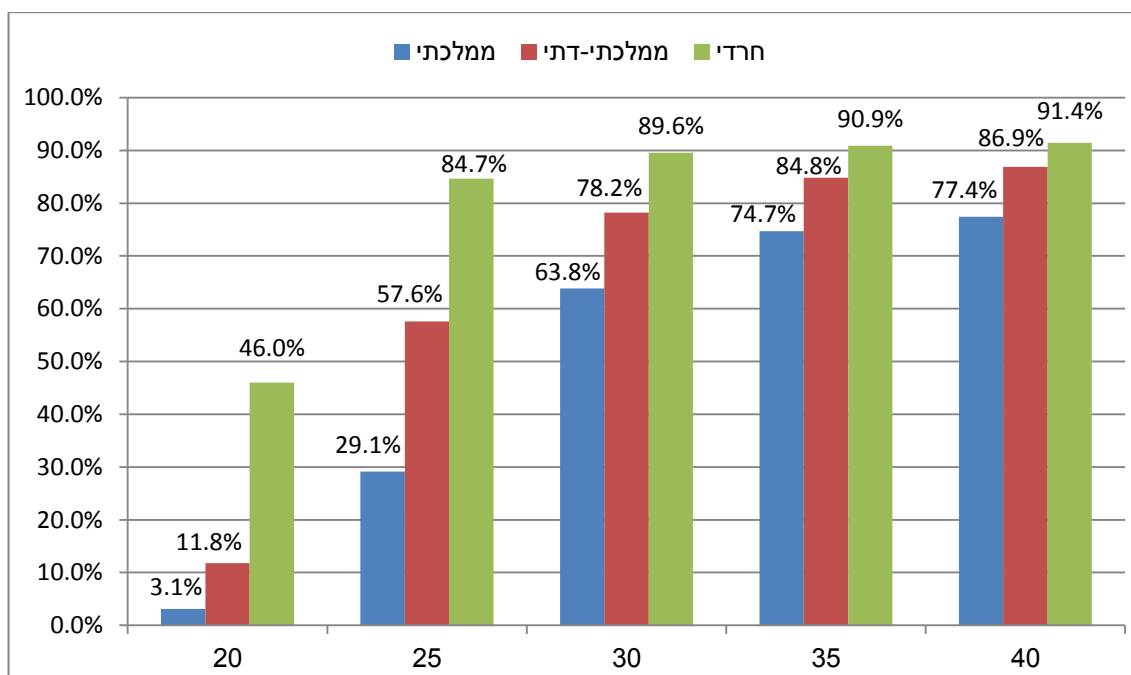
מהתרשים ניתן לראות מהו השיעור מבין בוגרי ובוגרות החינוך הממלכתי-דתי שמתחתנים עד לכל גיל בשנות העשרים והשלושים. כך, למשל, כמחצית מבוגרות החינוך הממלכתי-דתי מתחתנות עד גיל 24, בעוד שבקרב הגברים בגיל 27 שיעור המתחתנים מגיע ל-50% מקרב הבוגרים. מבין בוגרי החינוך הממלכתי, לעומת זאת, שיעור המתחתנים מגיע ל-50% בקרב הנשים בגיל 27.5 ובקרב הגברים בגיל 30.5% ובקרב בוגרי החינוך החרדי שיעור המתחתנים מגיע ל-50% בקרב הנשים בגיל 20, ובקרב הגברים בגיל 22.

שני התרשימים הבאים מציגים נתונים על שיעור הגברים המתחתנים ועל שיעור הנשים המתחתנות בקרב בוגרי החינוך הממלכתי-דתי בכמה גילאים שונים, בהשוואה לבוגרי החינוך הממלכתי ולבוגרי החינוך החרדי:

תרשים מס' 5: שיעור הגברים ילידי 1973-1988 שהתחתנו עד לגילאים שונים, בחלוקה לפי פיקוח

תרשים מס' 6: שיעור הנשים ילידות 1973-1988 שהתחתנו עד לגילאים שונים, בחלוקה לפי פיקוח

שני התרשימים מלמדים כי בכלל הגילאים ניתן לראות ששיעור המתחתנים והמתחתנות מקרב בוגרי החינוך הממלכתי-דתי נמצא בתווך בין בוגרי החינוך החרדי לבין בוגרי החינוך הממלכתי, כאשר במרבית הגילאים אף ניתן לראות שבוגרי החינוך הממלכתי-דתי מצויים ממש באמצע.

באופן ספציפי יותר ניתן לראות כי חתונה עד גיל 20 רווחת מאוד בחינוך החרדי. 46% מהבוגרות שלו ו-22.1% מהבוגרים שלו מתחתנים עד גיל 20, לעומת שיעורים נמוכים באופן ניכר של 11.8% ו-2.8% (בהתאמה) בקרב בוגרי החינוך הממלכתי-דתי ו-3.1% ו-0.3% בלבד בקרב בוגרי החינוך הממלכתי. כך, רוב מוחלט של בוגרי החינוך החרדי – גברים ונשים - מתחתן עד גיל 25, והחל מגיל 30 כמעט ואין בוגרי חינוך חרדי שמתחתנים.

בקרב בוגרי החינוך הממלכתי-דתי ניתן לראות מגמת גידול מתונה יותר. כך, בחינוך זה עד גיל 30 מתחתנים 68.3% מהבוגרים ו-78.2% מהבוגרות. במילים אחרות, ממדיה של תופעת הרווקות המאוחרת מעל גיל 30 עומדים על כ-31.7% מהגברים ו-21.8% מהנשים.

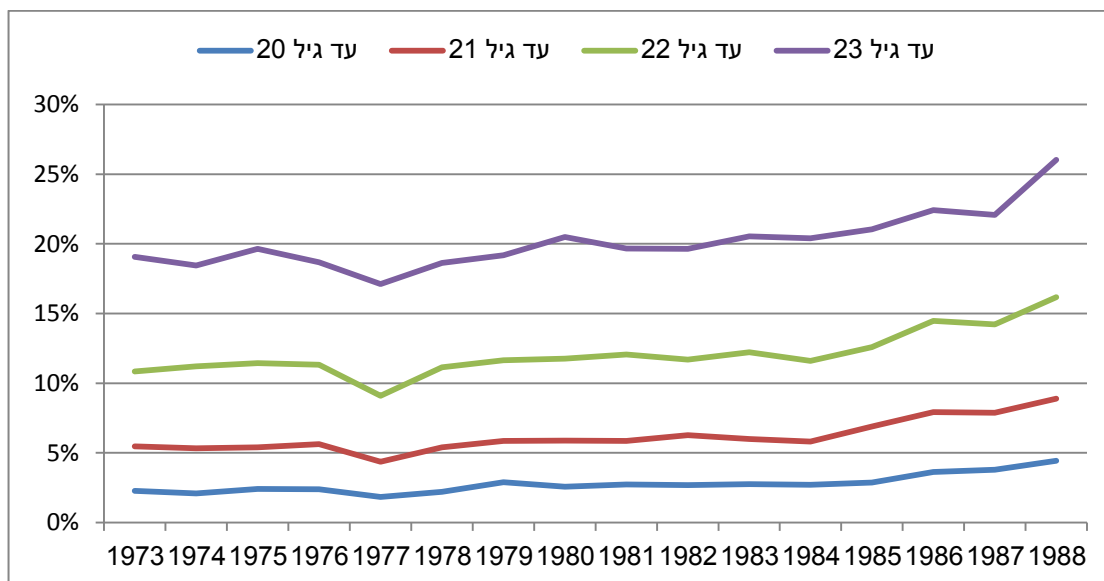
סיכומם של דברים, עד גיל 40 מתחתנים כ-90% מכלל בוגרי ובוגרות החינוך החרדי, כ-85% מכלל בוגרי ובוגרות החינוך הממלכתי-דתי וכ-75% מכלל בוגרי ובוגרות החינוך הממלכתי.

ב. מגמות לאורך השנים

בפרק הקודם נסקרו המגמות הכלליות בתחום הנישואין בקרב ילידי השנים 1973-1988. בפרק זה נבקש לבחון האם חלו שינויים במאפייני הנישואין לאורך השנים, ובפרט באשר לתופעות כדוגמת גיל הנישואין ורווקות מאוחרת.

מגמה בולטת במיוחד ניתן לראות בקרב הגברים בוגרי החינוך הממלכתי-דתי, כפי שעולה מהתרשים הבא, המציג את שיעור המתחתנים בגילאים 20-23 בקרב בוגרי החינוך הממלכתי-דתי ילידי השנים 1973-1988:

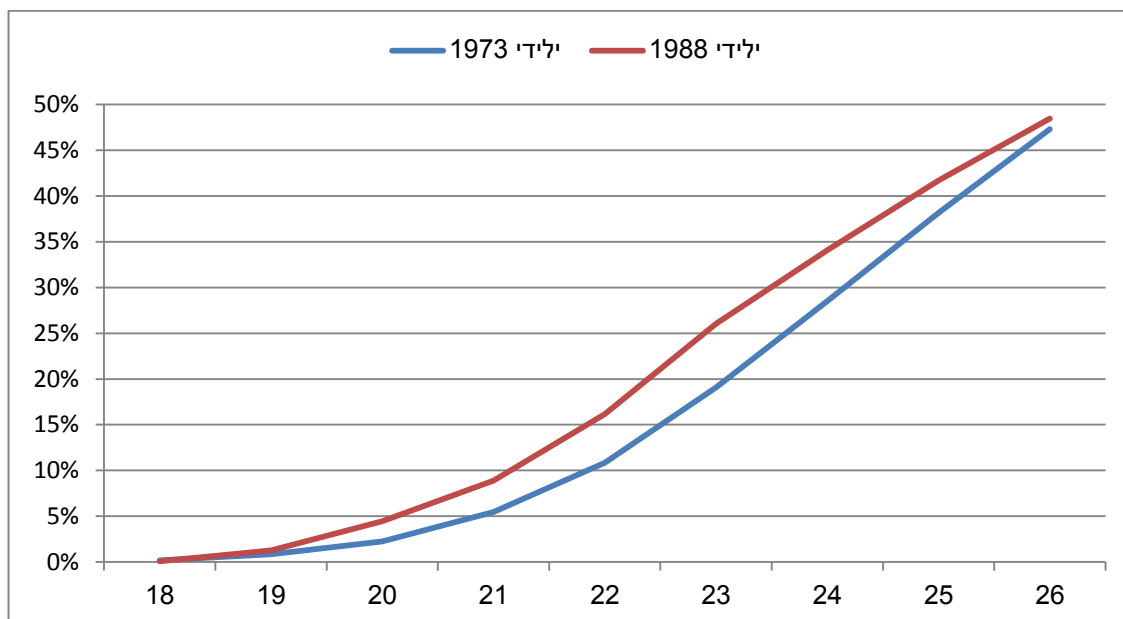
תרשים מס' 7: שיעור הגברים בוגרי החינוך הממלכתי-דתי שהתחתנו עד גילאי 20-23 בחלוקה לפי שנת הלידה:

התרשים מצביע על עלייה מתונה בין ילידי 1973 לילידי 1984 בהיקף הגברים בוגרי החינוך הממלכתי-דתי שהתחתנו עד גילאי 20-23, כאשר החל מילידי שנת 1985 עד ילידי שנת 1988 ניתן לראות גידול משמעותי בהרבה בהיקף הגברים בוגרי החינוך הממלכתי-דתי המתחתנים בגילאים צעירים אלו. כך, בסך הכול, מבין הגברים בוגרי החינוך הממלכתי-דתי שיעור המתחתנים עד גיל 20 עלה במהלך עשור וחצי פי שניים מ-2.25% עד ל-4.45%, שיעור המתחתנים עד גיל 22 עלה במהלך השנים הללו ב-50%, מ-10.8% עד ל-16.2%, ושיעור המתחתנים עד גיל 23 עלה במהלך השנים הללו מ-19.1% עד ל-26%.

עם זאת, הפערים הללו אינם נשמרים לאורך הזמן, כך שכבר בגיל 26 ניתן לראות כמעט שוויון בין ילידי 1973 לילידי 1988 בשיעור הגברים בוגרי החינוך הממלכתי-דתי המתחתנים, כפי שמוצג בתרשים הבא:

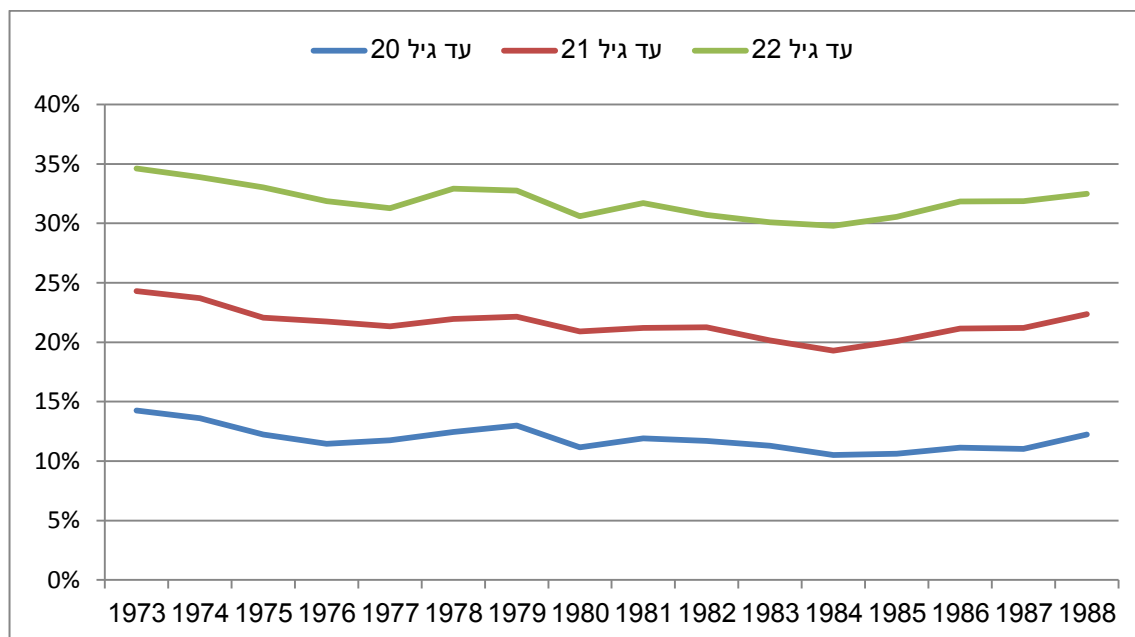
תרשים מס' 8: שיעור הגברים בוגרי החינוך הממלכתי-דתי ילידי שנת 1973 ושנת 1988 שהתחתנו עד גילאי 18-26:

כפי שנראה להלן, מגמה זו של שוויון בשיעור המתחתנים בין ילידי שנות השבעים לבין ילידי שנות השמונים מקרב בוגרי החינוך הממלכתי-דתי נשמרת גם בהמשך שנות השלושים, כך שהנתונים שהוצגו לעיל מצביעים על כך שגיל הנישואין בקרב גברים בוגרי החינוך הממלכתי-דתי ירד, אך אין בהם כדי להצביע על שינוי מגמה בשיעור הכולל של הגברים המתחתנים.

בעוד שבקרב הגברים בוגרי החינוך הממלכתי-דתי נרשמה לאורך השנים מגמה ברורה של עלייה בשיעור החתונות בגילאים צעירים, בקרב הנשים ניתן להבחין במגמה הפוכה, כפי שמוצג בתרשים הבא:

תרשים מס' 9: שיעור הנשים בוגרות החינוך הממלכתי-דתי שהתחתנו עד גילאי 20-22 בחלוקה לפי שנת הלידה:

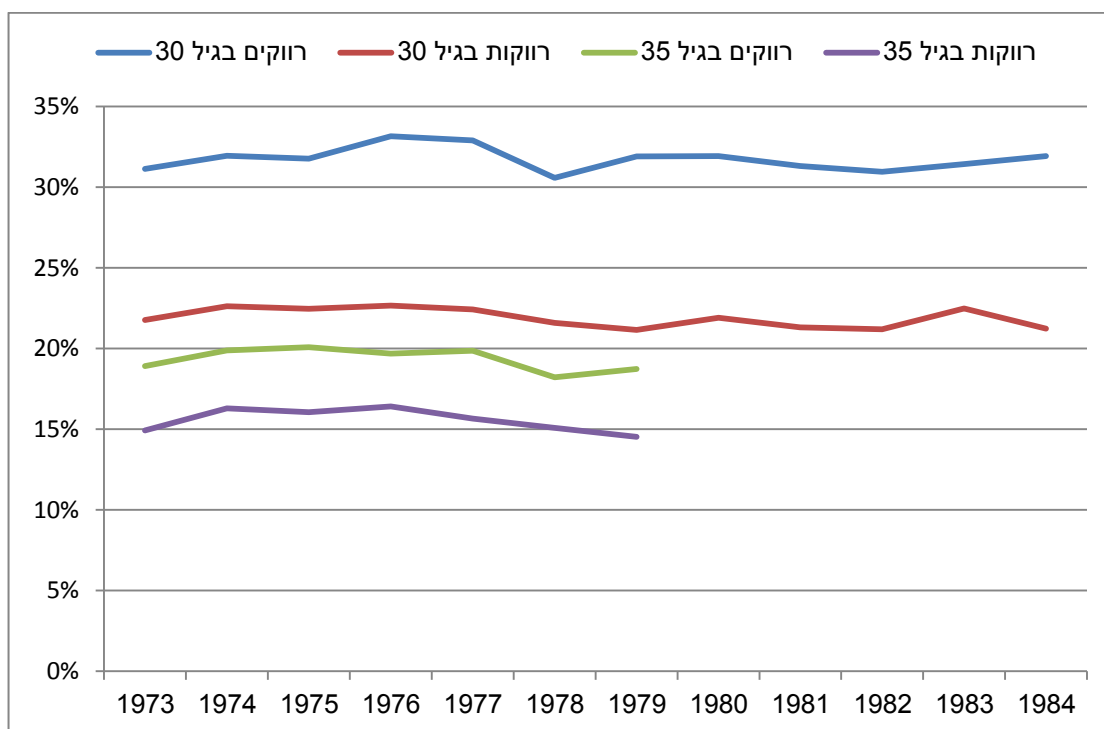
התרשים מלמד על ירידה הדרגתית בשיעור הנשים בוגרות החינוך הממלכתי-דתי שהתחתנו עד גילאי 20-22 בין ילידות שנת 1973 לילידות שנת 1984. עם זאת, החל משנת 1985 ניכרת עלייה הדרגתית בשיעור הנשים בוגרות החינוך הממלכתי-דתי המתחתנות עד גילאי 20-22, אך העלייה הזו אינה מחפה על הירידה של השנים שקדמו לה. שיעור הנשים בוגרות החינוך הממלכתי-דתי שהתחתנו עד גיל 20 ירד בין ילידות שנת 1973 לילידות שנת 1984 ב-26.2%, מ-14.3% עד ל-10.5%, אך לאחר מכן עלה באופן הדרגתי עד ל-12.2% בקרב ילידות שנת 1988, כך שהירידה הכוללת מ-1973 היא של 14.2%. על אף המגמות ההופכיות של הגברים והנשים בקרב בוגרי החינוך הממלכתי-דתי, שיעור הנשים המתחתנות בגילאים צעירים עדיין גבוה באופן ניכר משיעור הגברים העושים זאת.

כמו בקרב הגברים בוגרי החינוך הממלכתי-דתי, גם בקרב הנשים לא מדובר על שינוי בשיעור המתחתנות הכולל אלא על שינוי בגיל הנישואין. אלא שבעוד בקרב הגברים ראינו ששיעור המתחתנים הכולל בשנים השונות מתאזן כמעט לחלוטין תוך שנים ספורות - עד גיל 26 - הרי שבקרב הנשים, שיעור המתחתנות מתאזן רק בגיל 29.⁸

עד כה בחנו בעיקר את היקף הנישואין בגיל צעיר. התרשים הבא מבקש לבחון האם היו שינויים לאורך השנים בהיקפיה של תופעת הרווקות המאוחרת, בקרב נשים וגברים בוגרי החינוך הממלכתי-דתי:

⁸ כוונתנו היא שבוגרות החינוך הממלכתי-דתי ילידות שנת 1988 התחתנו עד גיל 26 בשיעור נמוך יותר מבוגרות החינוך הממלכתי-דתי ילידות שנת 1973. מכיוון שנתוני הנישואין קיימים עד לשנת 2014, לא ניתן לראות כמה מבוגרות החינוך הממלכתי-דתי ילידות שנת 1988 התחתנו עד גיל 27 והלאה, ולכן החישוב מבוסס על השוואה בין ילידות שנת 1973 לילידות שנות 1985-1987.

תרשים מס' 10: שיעור הרווקים והרווקות בוגרי החינוך הממלכתי-דתי בגילאי 30 ו-35 לפי שנת לידה

התרשים מלמד כי בניגוד לתפיסה רווחת יחסית בציבור, שלפיה שיעור הרווקים והרווקות בגילאים מבוגרים עלה במהלך השנים, הרי שבפועל, בקרב בוגרי החינוך הממלכתי-דתי, הן שיעור הרווקים והן שיעור הרווקות שומרים על יציבות גבוהה יחסית לאורך השנים, עם תנודות קלות בלבד.

על כל פנים, המגמות המסתמנות בפרק זה על אודות בוגרי החינוך הממלכתי-דתי, המצביעות על עלייה בשיעור הגברים המתחתנים בגיל צעיר לצד ירידה בשיעור הנשים המתחתנות בגיל צעיר, דומות למגמות שנצפו בקרב בוגרי החינוך החרדי. 10.2% מבוגרי הגברים של ציבור זה, ילידי שנת 1987, התחתנו עד גיל 19, לעומת 7.5% ילידי שנת 1974 (עלייה כוללת של 36%), זאת בשעה ש-18.8% מבוגרות החינוך החרדי ילידות שנת 1987 התחתנו עד גיל 19, לעומת 26.1% בקרב ילידות שנת 1974 (ירידה כוללת של 28.2%). בקרב בוגרי החינוך הממלכתי, לעומת זאת, ניתן להצביע על מגמת ירידה הדרגתית בשיעור המתחתנים בגיל צעיר הן בקרב נשים והן בקרב גברים. בקרב קבוצה זו, חתונה בגיל 26 נחשבת לחתונה בגיל צעיר, והנתונים מלמדים שבעוד ש-23.8% מהגברים בוגרי החינוך הממלכתי ילידי שנת 1973 התחתנו עד גיל 26, הרי שבקרב ילידי שנת 1988 התחתנו 14.7% עד גיל 26 (ירידה של כוללת של 38.3%). בקרב הנשים בוגרות החינוך הממלכתי המגמה דומה: בעוד ש-48.7% מהנשים בוגרות החינוך הממלכתי ילידות שנת 1973 התחתנו עד גיל 26, הרי שבקרב ילידות שנת 1988 התחתנו עד גיל 26 31.7% מהבוגרות (ירידה של כוללת של 34.9%).

מה יכולה להיות הסיבה למגמות ההופכיות בקרב בוגרי החינוך הממלכתי-דתי (וגם בוגרי החינוך החרדי), המלמדות על גידול בשיעור הגברים המתחתנים בגיל צעיר לעומת ירידה בשיעור הנשים

המתחננות בגיל צעיר? מחד גיסא, ניתן לשער שהירידה בגיל הנישואין של גברים נובעת מתהליכים של התחזקות דתית שעברו על החברה הדתית-לאומית, שמלווה במקרים רבים בירידת גיל הנישואין. מאידך גיסא, ניתן לשער שהמגמה ההפוכה של עליית גיל הנישואין של נשים נובעת מהתרחבות השירות הלאומי והמדרשות התורניות לנשים, וכן מעלייה בהיקף היציאה לעבודה של נשים, שייתכן שכרוכות בדחיית גיל הנישואין.

חלק שני: גירושין

כאמור בפרק המבוא, בניגוד לתחום הנישואין שאותו בחנו לעיל על בסיס מסד נתונים נרחב של כלל ילידי השנים 1973-1988, הרי שבתחום הגירושין, בשל מורכבותו, בחרנו לבחון מדגם של ילידי שתי שנים – 1973 ו-1983. אף שהמדגם כולל כמובן את כל ילידי השנים הללו, העובדה שהוא עוסק בשתי שנים בלבד מחייבת תיקוף נרחב יותר של הממצאים בעבודות עתידיות. כמו כן, באופן טבעי רוב מוחלט של הגברים והנשים מתחתנים עד גיל 40 – ובפרט בפעם הראשונה – כך שמסד נתונים על ילידי שנות השבעים והשמונים מאפשר לבחון את מוסד הנישואין בפרספקטיבה כוללת ורחבה. גירושין, לעומת זאת, אינם תחומים לתקופה קצובה במהלך העשור השלישי והרביעי לחיים, ולא פעם זוגות מתגרשים גם זמן רב לאחר הנישואין.⁹ בשל כך, מדגם של ילידי שנות השבעים ובפרט של ילידי שנות השמונים יתקשה להציג תמונה כוללת של התופעה. מאידך, יש במדגם זה כדי לבחון את התופעה בקרב הדור הצעיר, שדומה שרוב העניין בנושא מרוכז בו, כך שיש גם יתרון בבחינה מעמיקה של ילידי השנים 1973 ו-1983.

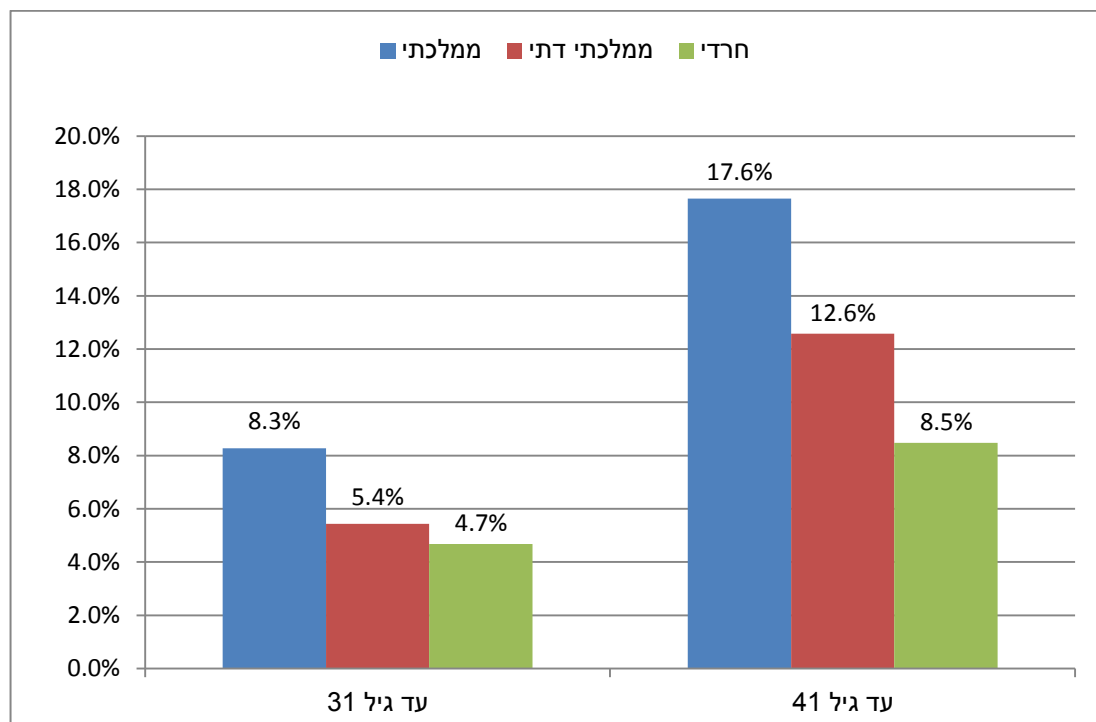
בחלק זה סברנו שאין חשיבות גבוהה להצגת פילוח בין גברים ונשים, ולפיכך הנתונים מתייחסים לגברים ולנשים כאחד, והשימוש בלשון זכר נעשה מטעמי נוחות בלבד, אך הוא מכוון גם לנשים.

א. נתונים כלליים

התרשים הבא מציג את שיעור המתגרשים מבין כלל ילידי שנת 1973, בחלוקה לפי פיקוח ולפי גיל, עד לשנת 2014. במילים אחרות, בתרשים מוצג שיעור המתגרשים בכל פיקוח עד לגיל 31 ועד לגיל 41, מבין המתחתנים עד כל אחד מהגילאים הללו.

⁹ לנתונים מפורטים על אודות שיעור המתגרשים לפי משך הזמן שבין הנישואין לגירושין ראו: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, **שנתון סטטיסטי לישראל 2016**, לוח מס' 3.9. הממצאים העולים שם הם שכמחצית מהזוגות מתגרשים למעלה מעשור לאחר נישואיהם.

תרשים מס' 11: שיעור המתגרשים עד גיל 31 ועד גיל 41, מבין ילידי שנת 1973 שהתחתנו עד גילאים אלו, בחלוקה לפי פיקוח

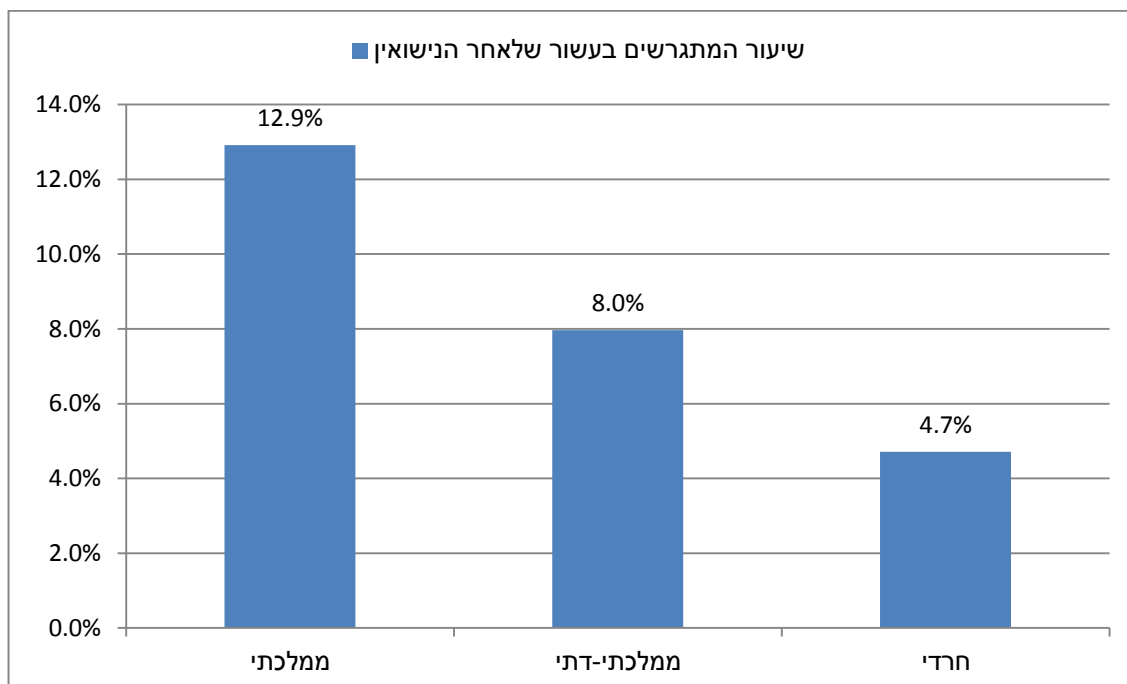
התגרשים מלמד כי כמו בתחום הנישואין, גם בתחום הגירושין מצויים בוגרי החינוך הממלכתי-דתי בתווך בין בוגרי החינוך הממלכתי לבין בוגרי החינוך החרדי. בעוד מבין בוגרי החינוך הממלכתי שהתחתנו עד גיל 41, התגרשו עד לגיל זה 17.6%, הרי שמבין בוגרי החינוך הממלכתי-דתי השיעור המקביל הוא 12.6%, ומבין בוגרי החינוך החרדי השיעור הוא 8.5%.

למעשה, הפערים רחבים אף יותר, מכיוון שכפי שהראינו בחלק הקודם, שיעור המתחתנים בגיל צעיר מקרב בוגרי החינוך החרדי גבוה בהרבה מאשר בחינוך הממלכתי-דתי, כך שלבוגרי החינוך החרדי היה מספר שנות נישואין גבוה יותר עד גיל 41, ובכל זאת שיעור המתגרשים עד גיל 41 מבין בוגרי החינוך הממלכתי-דתי גבוה בהרבה. מאידך, שיעור המתחתנים עד גיל 30 מקרב בוגרי חינוך הממלכתי-דתי גבוה בפער ניכר מאשר בחינוך הממלכתי, ובכל זאת שיעור המתגרשים עד גיל 41 מבין בוגרי החינוך הממלכתי-דתי נמוך בהרבה. עם זאת, ניתן לראות שעד גיל 31 שיעור הגירושין בקרב בוגרי החינוך החרדי קרוב לשיעור הגירושין בקרב בוגרי החינוך הממלכתי-דתי, ככל הנראה בשל שיעור הנישואין הגבוה בגיל צעיר של בוגרי החינוך החרדי.

על מנת לנטרל את ההשפעות השונות שהזכרנו, מוצג להלן תרשים המצביע על שיעור המתגרשים בטווח של עשר שנים משנת הנישואין, עבור ילידי שנת 1973 שהתחתנו בגילאי 17-31, בחלוקה לפי פיקוח. נציין כי על פי נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, כמחצית מבין המתגרשים עושים זאת בעשור שלאחר נישואיהם,¹⁰ כך שהנתונים המוצגים בתרשים הבא מתייחסים לפלח ניכר מבין המתגרשים.

¹⁰ ראו בהערה הקודמת.

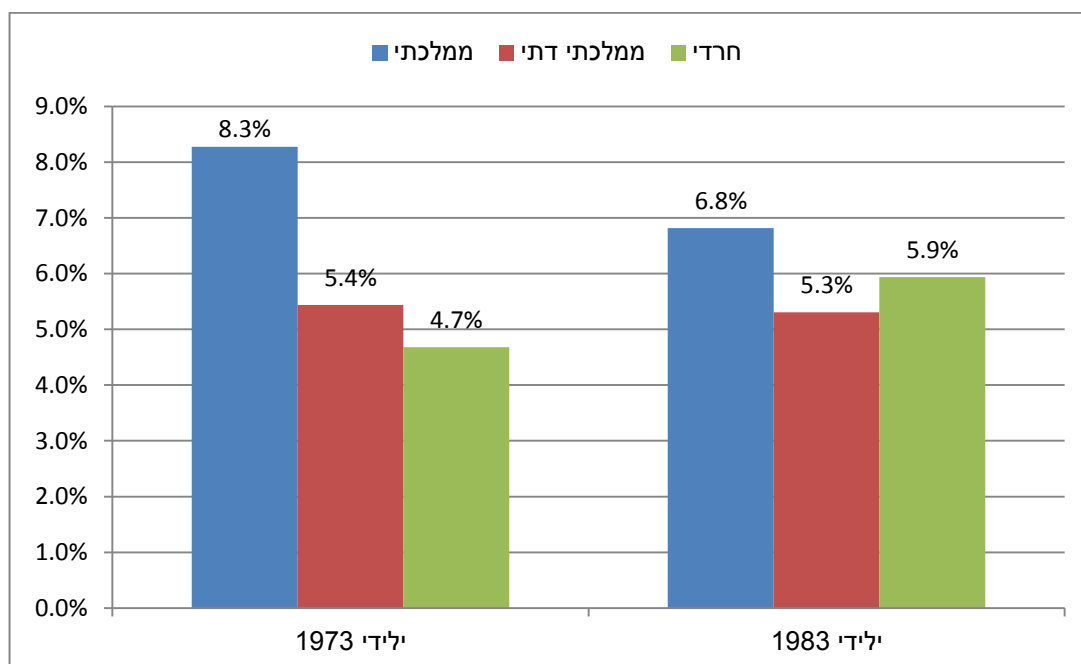
תרשים מס' 12: שיעור המתגרשים בעשור שלאחר הנישואין, מבין ילידי שנת 1973 שהתחתנו בגילאי 17-31

אם כן, גם בתרשים זה ניתן לראות כי בוגרי החינוך הממלכתי-דתי נמצאים בתווך בין בוגרי החינוך החרדי לבוגרי החינוך הממלכתי. כך, בעוד ש-8% מבוגרי החינוך הממלכתי-דתי שהתחתנו עד גיל 31 התגרשו בעשור שלאחר הנישואין, הרי שבקרב בוגרי החינוך החרדי השיעור הוא 4.7% בלבד, ובקרב בוגרי החינוך הממלכתי השיעור הוא 12.9%.

על מנת לבחון את המגמות בין ילידי שנת 1973 לילידי שנת 1983, מוצג בתרשים הבא שיעור המתגרשים בשני שנתונים אלו עד לגיל 31, מבין המתחתנים עד גיל זה.

תרשים מס' 13: שיעור המתגרשים עד גיל 31, מבין ילידי שנת 1973 שהתחתנו עד גיל זה, בחלוקה לפי פיקוח

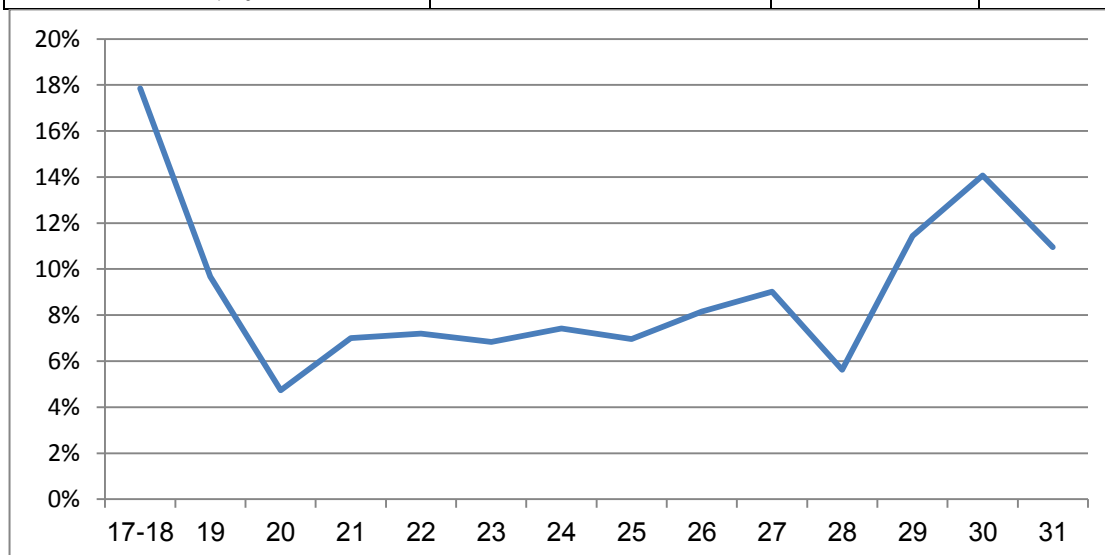
ממצאי התרשים מלמדים כי בקרב בוגרי החינוך הממלכתי-דתי לא חל שינוי משמעותי בשיעור המתגרשים עד לגיל 31 במהלך העשור שנבדק, בעוד בקרב בוגרי החינוך הממלכתי ניתן לראות ירידה בשיעור המתגרשים עד גיל זה, ואילו בחינוך החרדי ניתן לראות עלייה בשיעור המתגרשים עד גיל זה. עם זאת, נתוני הגירושין בתקופה זו מינימליים למדי, ויכולים להיות מושפעים מן השינויים בגיל הנישואין, כך שיש לבחון במשנה זהירות את הנתונים בדבר המגמות המוצגות בתרשים זה.

ב. גירושין לפי גיל הנישואין

נושא מעניין שננסה לבחון להלן הוא הקשר בין גיל הנישואין לבין שיעור הגירושין. התרשים הבא מבקש לבחון שאלה זו בקרב בוגרי החינוך הממלכתי-דתי ילידי שנת 1973:

תרשים מס' 14: שיעור המתגרשים בעשור הראשון לאחר הנישואין מבין בוגרי החינוך הממלכתי-דתי ילידי שנת 1973, שהתחתנו בגילאי 17-31

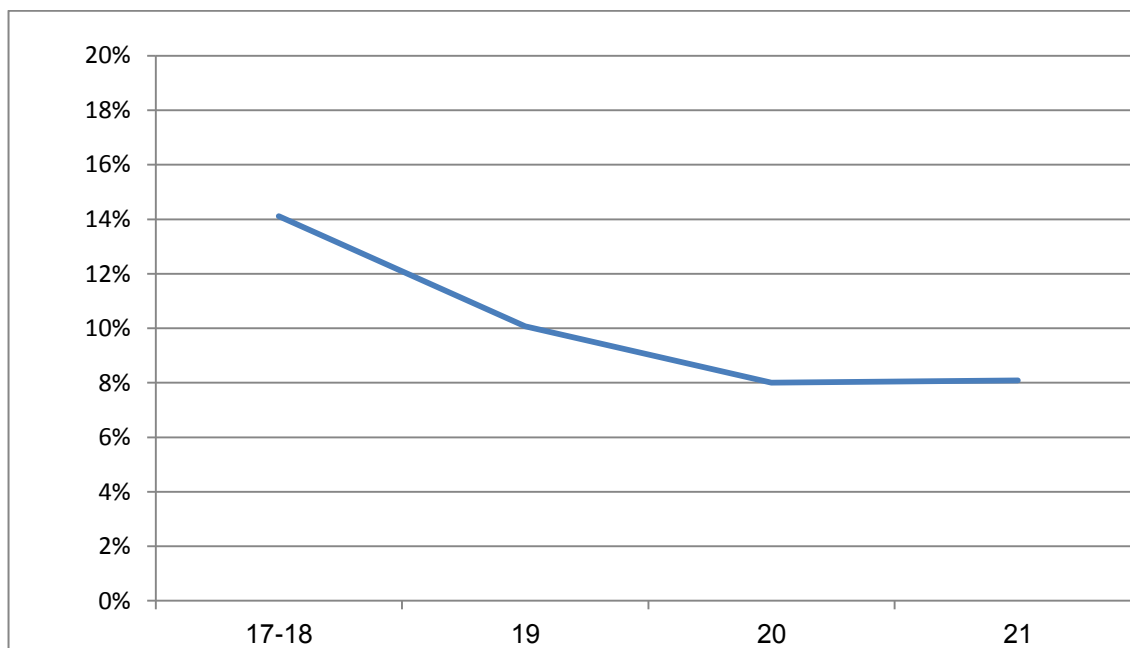
גיל הנישואין	מספר המתחתנים	מתוכם: התגרשו עד 10 שנים מהנישואין	אחוז המתגרשים בעשור שלאחר הנישואין
17-18	92	17	17.9%
19	279	27	9.7%
20	443	21	4.7%
21	643	45	7.0%
22	750	54	7.2%
23	907	62	6.8%
24	835	62	7.4%
25	790	55	7.0%
26	674	55	8.2%
27	532	48	9.0%
28	391	22	5.6%
29	306	35	11.4%
30	270	38	14.1%
31	274	30	10.9%

ממצאי התרשים מצביעים על מגמה מעורבת. מחד, בוגרי החינוך הממלכתי-דתי המתחתנים בגילאי 17-19 נוטים לשיעור גירושין גבוה מהמוצע. שיעור הגירושין מגיע למינימום בקרב המתחתנים בגיל 20, ולאחר מכן הוא מתייצב בשיעור נמוך עד גיל 25, שבו הוא מתחיל לעלות באופן הדרגתי עד לשנות השלושים, מלבד ירידה מפתיעה בגיל 28, שככל הנראה נובעת מסטייה מקרית, וקשה לייחס לה הסבר מהותי.

עם זאת, ממצאי הלוח המצורף לתרשים מלמדים כי יש לנקוט משנה זהירות בטרם הסקת מסקנות באשר לשיעור הגירושין הגבוה בגילאי 17-19, וזאת בשל העובדה ששיעור המתחתנים בשנים אלו, ובפרט בגילאי 17-18, נמוך יחסית. לפיכך, התרשים הבא מציג נתונים מקבילים עבור ילידי שנת 1983, והוא נעצר בגיל 21 בלבד, כיוון שעד שנת 2014 לא עבר עשור משנת הנישואין של ילידי 1983 שהתחתנו לאחר גיל 21.

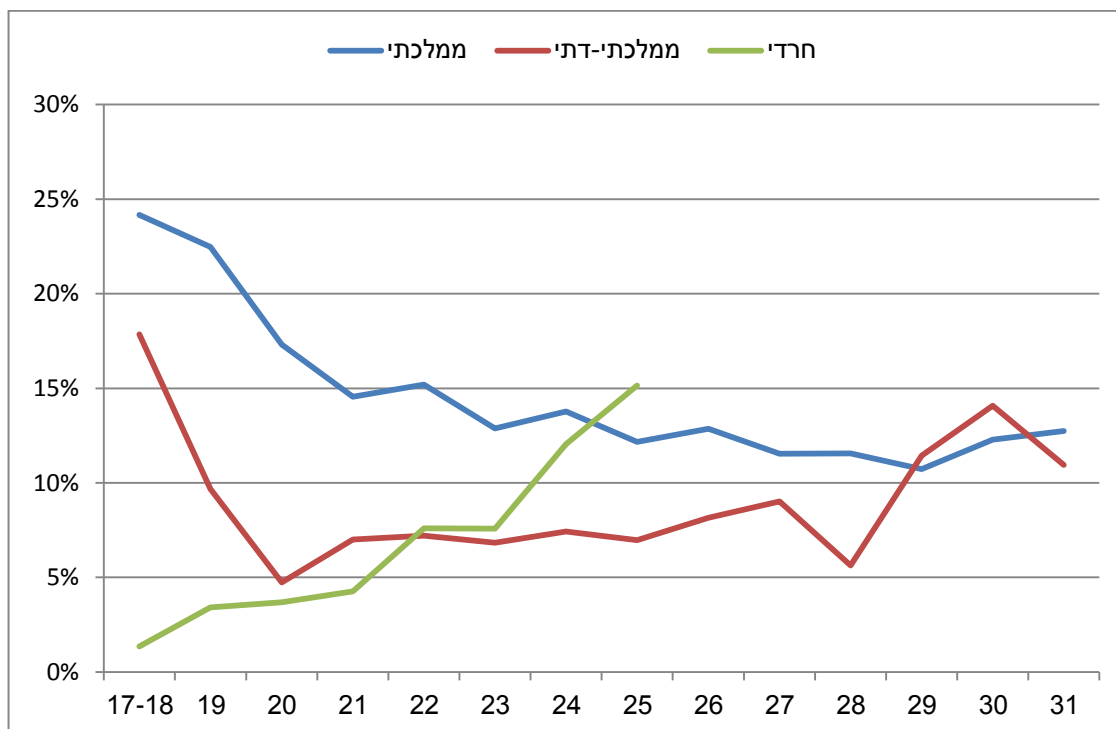
תרשים מס' 14: שיעור המתגרשים בעשור הראשון לאחר הנישואין מבין בוגרי החינוך הממלכתי-דתי ילידי שנת 1983, שהתחתנו בגילאי 17-21

תרשים זה מצביע על מגמה דומה לזו שנצפתה בתרשים הקודם, אם כי באופן מעט פחות חד. כך, גם לפי נתוני שנתון 1983, המבוסס על מספר מתחתנים דומה למדי לאלו של שנתון 1973, ניתן לראות פערים גבוהים בין שיעור הגירושין בעשור שלאחר הנישואין בין המתחתנים בגילאי 17-19 ובין המתחתנים החל מגיל 20. מכאן נראה שניתן להסיק שהתופעה שנצפתה בתרשים הקודם בקרב המתחתנים בגיל צעיר מבין בוגרי החינוך הממלכתי-דתי איננה מקרית או חד-פעמית.

התרשים הבא מבקש להשוות את המגמה שהצגנו בקרב בוגרי החינוך הממלכתי-דתי ילידי שנת 1973 לבין הנתונים על אודות בוגרי החינוך הממלכתי ובוגרי החינוך החרדי:

תרשים מס' 16: שיעור המתגרשים בעשור הראשון לאחר הנישואין מבין ילידי שנת 1973 שהתחתנו בגילאי 17-31, בחלוקה לפי פיקוח

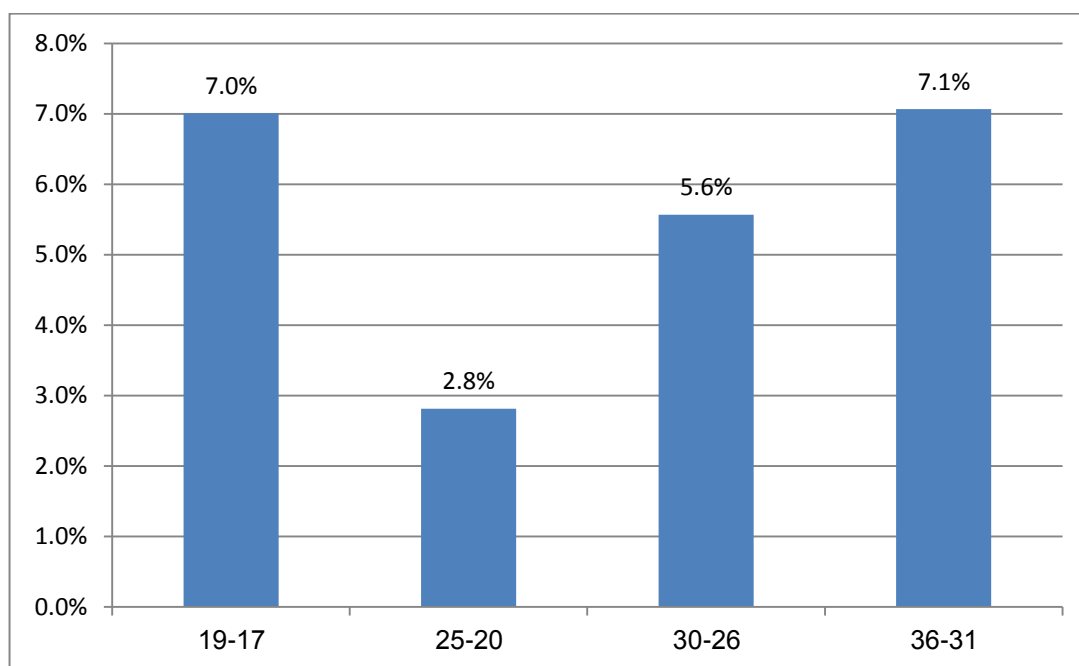
תרשים זה מצביע על מגמות הפוכות בקרב המגזרים השונים בציבור היהודי בישראל. מחד, ניתן לראות שבציבור החרדי ככל שהחתונה מוקדמת יותר, כך שיעור הגירושין נמוך יותר.¹¹ לעומת זאת, בקרב בוגרי החינוך הממלכתי ניתן לראות מגמה הפוכה: ככל שהחתונה מאוחרת יותר, שיעור הגירושין יורד, אם כי בין השנים 29-31 ניתן לראות עלייה באחוז הגירושין. בקרב בוגרי החינוך הממלכתי-דתי, כאמור לעיל, ניתן לראות מגמה מעורבת של שיעור גירושין גבוה בגיל צעיר שיורד למינימום במחצית הראשונה של שנות העשרים, ולאחר מכן שב ועולה.

ניתן לשער שהסיבה לפערים הללו בין המגזרים השונים נעוצה במאפייני הנישואין השונים שלהם. בולטת לעין העובדה שבכל המגזרים ניתן לראות חפיפה גבוהה בין גיל השיא של הנישואין (ראו לעיל, תחילת חלק ראשון) ובין הגיל ששיעור המתחתנים בו מתואם עם שיעור הגירושין המינימלי. במילים אחרות, שיעור הגירושין הנמוך מצוי בקורלציה גבוהה עם חתונה בגילאים הסטנדרטיים בכל מגזר, ולהפך: שיעור גירושין גבוה מצוי בקורלציה עם חתונה בגילאים ששיעור המתחתנים בהם נמוך יחסית במגזר. באופן רחב יותר ניתן לומר שבמגזר החרדי נהוג להתחתן בגיל מוקדם מאוד, וכך, ככל שגיל החתונה מתאחר, שיעור הגירושין עולה, ואילו במגזר החילוני נהוג להתחתן לקראת סוף שנות העשרים, כך שככל שמתרחקים מגיל זה, הן קדימה והן אחורה, כך עולה שיעור הגירושין.

¹¹ בגיל 26 והלאה כלל לא הצגנו את הנתונים באשר לבוגרי החינוך החרדי, מכיוון שהחל מגיל זה מספר המתחתנים בכל שנה עומד על כבין 10 ל-20 מתחתנים בלבד (במספרים אבסולוטיים, לא באחוזים). כך שקשה לייחס לנתונים משמעות גבוהה, שכן כל אדם שהתגרש יוצר סטייה גבוהה מאוד באחוזים.

בהקשר של בוגרי החינוך הממלכתי-דתי שבו אנו עוסקים, ניתן לראות בתרשים מס' 1 שהגילאים הרווחים ביותר לחתונה הם גילאי 20-26, ואלו הם כאמור בדיוק גילאי החתונה המצויים בקורלציה עם שיעור גירושין נמוך. כך, ככל שמתרחקים מגילאים אלו, הן בנישואין מוקדמים בגילאי 17-19, והן בגילאים מאוחרים, ובפרט לאחר שנות השלושים, הרי ששיעור הגירושין רק עולה. על מנת להראות שהדברים נכונים גם לגבי המתחתנים בעשור הרביעי לחייהם, התרשים הבא מציג את שיעור הגירושין של ילידי שנת 1973 בוגרי החינוך הממלכתי-דתי בטווח של חמש שנים לאחר נישואיהם, וכך ניתן להכליל גם את גילאי 31-36 בהשוואה.

תרשים מס' 17: שיעור המתגרשים בחמש השנים הראשונות לאחר נישואיהם מבין בוגרי החינוך הממלכתי-דתי ילידי שנת 1973, שהתחתנו בגילאי 17-36

ניתן לראות ששיעור הגירושין לאחר חמש שנות נישואין, הגבוה יחסית בקרב המתחתנים בגילאי 19-17 מבין בוגרי החינוך הממלכתי-דתי (7%), זהה כמעט לחלוטין לשיעור המתגרשים בקרב בוגרי חינוך זה המתחתנים בגילאים 31-36. כמו כן, ניתן לראות ששיעור הגירושין בקרב המתחתנים בגילאים 26-30 (5.6%) אמנם נמוך יותר מאשר שיעור המתחתנים בגיל מבוגר יותר או בגיל צעיר מאוד, אך הוא עדיין גבוה פי שניים משיעור המתגרשים מבין המתחתנים בגילאי 20-25 (2.8%).

על כל פנים, ניתן להעלות מספר השערות מדוע בכל מגזר שיעור גירושין נמוך תואם לחתונה בגילאים המקובלים במגזר. ניתן לטעון שחתונה בגיל פחות סטנדרטי במגזר מסוים מתואמת עם אישיות "פורצת" יותר ופחות מקובעת, תכונה שסביר להניח שמתואמת גם עם שיעור גירושין גבוה יותר. באופן ספציפי לגבי נישואין בגיל מאוחר יחסית בחברה הדתית-לאומית ניתן לטעון שמי שמתחתן בגילאים מאוחרים מלכתחילה קרוב יותר לאורח חיים מערבי, שכפי שראינו בקרב בוגרי החינוך הממלכתי תואם לשיעור גירושין גבוה יותר. לפי טיעונים אלו אין קשר סיבתי בין

גיל הנישואין ובין שיעור הגירושין, אלא גיל הנישואין הוא רק סימן לסוג האישיות ולאורח החיים, שמתואמים עם שיעור גירושין מסוים.

מנגד, ניתן להעלות השערה שהקורלציה בין שיעור גירושין לבין גיל הנישואין מצביעה על קשר סיבתי: כך, למשל, בהקשר הדתי-לאומי ניתן לטעון שחתונה בגיל צעיר היא תוצאה של נישואי בוסר פזיזים, ולפיכך הדבר מביא לשיעור גירושין גבוה, ומאידך שיעור הגירושין הגבוה של המתחתנים בגיל מאוחר נובע מכך שמכיוון שבני הזוג לא התחתנו בגיל צעיר, הם נפתחו יותר לאורח החיים המערבי הטומן בחובו שיעור גבוה יותר של גירושין.

